

GONDOLATOK A HAZAI SZAKKÉPZÉSI ÉS FELNŐTT- KÉPZÉSI KUTATÁSOK OLVASÁSA KÖZBEN

BEVEZETŐ

A hazai szak- és felnőttképzés társadalmi és gazdasági szerepének megítélése, a munka világával összefüggő – és azon túlmenően általánosan, és nem csak a szűk értelemben vett – szakmaspecifikus készségek és kompetenciák közvetítése, valamint azok megvalósítási módja gyakorta találja magát éles szakmai és társadalmi viták keresztútjében. Írásommal szeretném ráirányítani a figyelmet néhány olyan jelenségre, melyek feltárásának, illetve megoldatlanságának hiánya, megítélésem szerint, nehezíti a képzési ágazat presztízsének erősödését, és tartósítja az évek óta fennálló problémákat. Ugyanakkor jelzem azokat a területeket is, ahol tapasztalható a javulás.

Munkám korántsem a teljes körű irodalom feldolgozásának eredménye, de úgy vélem, hogy a hivatkozott művek kellő alapot szolgáltathatnak a tanulságok levonásához. Igen hasznosnak tartanám, ha minél több értékelő és elemző munka születne a szak- és felnőttképzés feltételrendszerét meghatározó kihívásokról, az eddigi megoldások tapasztalatairól és a lehetséges jövőbeli megoldásokról. Ösztönözni kell a kritikai gondolatokat is megfogalmazó tanulmányokat, és hasznos úgy tekinteni rájuk, mint a jövőbeli fejlesztéseket támogató, segítő eszközre. A jelenlegi válság a képzési ágazatot is meg (és talán fel) fogja rázni, a korábbiaknál sokkal nehezebb feltételeket teremtve a működéséhez, miközben az elvárások növekedése várható. Ezt jelenti, hogy minden támogató erő, minden innovatív eszköz mozgósítására szükség lesz. Ez nem ígérkezik egyszerű feladatnak egy olyan helyzetben, amikor – remélhetőleg csak időlegesen – felerősödnek a sürgős beavatkozást igénylő rövid távú feladatok, és erősen szűkülnek a hosszabb távú célok elérésének lehetőségei.

ATANULÁSHOZ, AFELNŐTTKÉPZÉSHEZ KAPCSOLÓDÓ TÁRSADALMI ÉS EGYÉNI ÉRDEKEK.

Szerintem a képzési folyamatban a felnőttképzési kínálat szerkezeti korszerűsítésének igénye nem választható el a képzők, a hallgatók, a tanulók érdekeltségétől, felelősségteljes hozzáállásuktól, a partnerségi viszony kialakulási feltételeinek vizsgálatától és a felnőttképzést meghatározó feltételrendszer tanulmányozásától.

Míg a magyar társadalom értékeinek megfogalmazásakor a tudás becsülete és a tanulás presztízse tradicionálisan magas értéket képvisel, addig a gyakorlatban, ezzel ellentétes folyamatként – az utóbbi évek számos felméréseinek egybehangzó eredménye szerint – a tanulási kedv visszaesett, a magyar felnőtt lakosság képzésben való részvétele elmarad az uniós átlagtól, és a frissen csatlakozott országok között is a rangsor vége felé helyezkedünk el.

Az ország fejlődésének adottszakaszában a népesség képzettségének, illetve a tanulásához való viszonyának javítása több szempontból is nagyon fontos. Egyfelől, bizonyos régiókban kiapadóban van az extenzív gazdaságfejlesztés forrása, és egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a mainál kívánatosabb gazdasági szerkezet kialakítása elképzelhetetlen a rendelkezésre álló munkaerő minőségének javítása nélkül. Másrészt, az egyének oldaláról közelítve a kérdést, egyértelmű, hogy a gyorsan változó világban az egyének felelőssége is nő abban a tekintetben, hogy a növekvő kihívásoknak csak a folyamatos tanulásal, akorábban megszerzett képzettségük frissítésével és gazdagításával tudnak megfelelni. A képzettséggel nem rendelkezőknek pedig csak akkor nyílik esélyük az elhelyezkedésre, ha sikerül olyan tudásra szert tenniük, amit a piac igényel és elismer. Hazánkban tovább bonyolítja a helyzetet az inaktívak kiugróan magas aránya, azoké, akik nemcsak a tanulástól, de a munka világától is eltávolodnak, sokan közülük önhibájukon kívül.

Ugyanakkor éppen a piac szerepének fontosságával kapcsolatban kell kihangsúlyoznunk, hogy meghatározott szemléletváltásra van szükség ahhoz, hogy – a kívánt célnak megfelelően – a társadalomnak az a jelentős része, amely ma nem igazán érzi a tudás meghatározó szerepét az egyéni boldogulásban, és nem használja ki a tanulás lehetőségét, végre a tudás és a tanulás felé forduljon.

Megítélésem szerint az a fajta szemlélet- és értékelési mód, amely a 90-es években – a rendszerváltást követő struktúraváltáshoz kapcsolódóan – kényszerűségből egyoldalúan kiragadta és felértékelte az úgynevezett munkaerő-piaci képzések szerepét, alkalmatlan arra, hogy segítse az egyéneket a tanulásához kapcsolódó aktív, belső motivációra épülő viszony létrejöttét. Az említett szemlélet szerint ugyanis valamely képzés csak akkor hatékony, ha általa a munkaerőpiacon gyors és közvetlenül mérhető eredmény érhető el. Ez a szemlélet azonban nem szolgálta – nem is szolgálhatta – a tanulónak, mint belülről fakadó igénynek a kibontakozását, hiszen sok esetben nem alakulhatott ki partneri viszony a tanuló és a képző intézmény között. Csupán az egyébként – természetesen – rendkívül bizonytalan munkaerőpiac által rövid-

távon gyors megtérülést ígérő, s ez által hasznosnak minősített tudást ismerte el. Ez a megközelítés megkérdőjelezte az olyan – a korábbiakban egyébként létező – sokszínű tanulási és képzési formák létjogosultságát, amelyek nem ígérték a munkaerő-piaci igények gyors, közvetlen kielégítését, hanem csak hosszabb távon, illetve közvetett módon történő hasznosulással kecsegtettek. Ezért, amennyiben a nem munkaerő-piaci indítatású képzéseknek, illetve általában véve a felnőttkori tanulási folyamatnak újra meg kívánjuk adni az őt megillető elismerést, akkor az érintetteknek – döntéshozóknak, a médiának, a munkaügyi központoknak, a regionális képző központoknak – mind ki kell nyilvánítaniuk és egyértelművé, illetve közismertté kell tenniük, hogy van jogosultsága az olyan képzésnek és az olyan tanulási folyamatnak is, amely nem közvetlenül, hanem csak közvetve, és hosszabb távon fejti ki hatását és vezet eredményre. Egy ilyen egyértelmű üzenet valamelyest visszahozhatja a 90-es években elapasztott tanulási kedvet. A tanuláshoz és képzéshez tapadó negatív tapasztalatok – például, hogy nem jellemző az anyagi helyzetben, illetve a társadalmi besorolásban történő előrelépés a képzés eredményeként – kitörlése és pozitív tapasztalatokkal való helyettesítése várhatóan hosszabb időt vesz igénybe.

A tanulási kedvet minden bizonnyal erősíti az az újfajta statisztikai értékelési rendszer, amely már nemcsak a formális, hanem a nem formális és az informális tanulást is regisztrálja. Ugyanakkor egy felmérés¹ felveti annak lehetőségét, hogy a megkérdezettek nem egyformán értelmezik az egyes fogalmakat. Különösen az informális tanulás fogalmának használata körül mutatkozik zavar.

A tanuláshoz kialakuló viszonyt jelentős mértékben meghatározzák az elérhető, újszerű tanulási formák alkalmazásának lehetőségei. Kérdés, hogy az üzleti szempontokat és megfontolásokat mennyire egészítik ki vagy bírálják felül a pedagógiai megfontolások. A távoktatás és az e-learning rendkívül hasznos eszközök lehetnek, ha a képzési célcsoport kiválasztása, a pedagógiai cél és feladat megfogalmazása az elsődleges, s ezeknek rendelik alá a legmegfelelőbb tanulási, képzési eszközök kiválasztását. A képzés célcsoportonként differenciált pedagógiai, pszichológiai, andragógiai, módszertani alapjainak a fejlesztése jelentős mértékben fejlesztheti a tanulásban, képzésben való részvétel hajlandóságát és eredményességét azáltal, hogy a speciális képzési, tanulási szükségleteknek megfelelő tananyagokkal és segédeszközökkel, illetve módszerekkel támogatja a speciális tanulási igények kielégítését².

A szociális gazdasággal foglalkozó kutatócsoport szerint, „a felnőttképzés ott és akkor válik a szociális gazdaság részévé és alakítójává, ahol addigi korlátain túllépve a jövőbeni lehetőségeire és felelősségére koncentrálnak”³. Maximálisan egyetértve a fenti gondolattal, megítélésem szerint a felnőttképzés és az élethosszig tartó tanulás lehe-

1 KSH (2004) Az élethosszig tartó tanulás

2 Dr. Balogh Andrásné: „Háttéranyag az Összegző vizsgálat a hazai szak- és felnőttképzési kutatások és fejlesztések helyzetéről” című kutatáshoz, 2007

3 Futó P., Hanthy K., Lányi P., Mihály A., Soltész A.: A szociális gazdaság jelene és jövője Magyarországon; Felnőttképzési Kutatási Füzetek 2005/1

tősége és felelőssége nem csupán a szociális gazdaság szempontjából óriási, hanem a gazdasági-társadalmifejlődés mindenelőremutató elemében ugyanilyen szerepet tölt be, de a sikeres megvalósításhoz valóban túl kell lépnie mai érdekeltségi és szemléleti korlátain.

ATANULMÁNYOZOTTMAGYARORSZÁGMIZSGÁLATOKBEMUTATÁSA

A 2000 utáni időszak hazai felnőttképzési kutatásai közül két csomópontot szeretnék kiemelni: az NFI kutatási füzetekben bemutatott egyes tanulmányokat, illetve az „Összegző vizsgálat a hazai szak- és felnőttképzési kutatások és fejlesztések helyzetéről” című munkához kapcsolódó néhány anyagot⁴

AZ NFI KUTATÁSI FÜZETEIBEN BEMUTATOTT EGYES TANULMÁNYOK

A közelmúlt hazai felnőttképzési kutatásai között feltétlenül meg kell említeni az összességében a Nemzeti Felnőttképzési Intézet kiadásában megjelent „Felnőttképzési Kutatási Füzetek”-et, amely kiadványsorozat az NFI gondozásában lebonyolított felnőttképzési kutatásokat mutatja be negyven kötetben. A negyven füzetben közreadott tanulmányok a kutatási témák igen széles körét tárták fel. Eredményeik (l. később a konkrét utalásokat) megerősítették a máreddig is ismert értékeket és összefüggéseket, például a tanulás és a képzés fontosságáról és a kiemelt célcsoportokkal történő foglalkozás jelentőségéről. Tovább erősítették és szélesítették tudásunkat ezekben a témákban, és javaslataikkal hasznos segítséget nyújthatnak a fejlesztőmunka számára, valamint rámutatnak a további kutatások szükségességére.

Egy új szempont is megjelent e kutatási anyagokban, nevezetesen a regionális dimenzió. A felnőttképzési kutatások szempontjából is rendkívül fontos az ágazati szempontok és ágazati érdekek mellett a regionális szempontok és érdekek feltérképezése abból a célból, hogy minél pontosabb választ adhassunk a felmerülő kihívásokra. Az NFI kutatási sorozatában három kutatás foglalkozott a regionális összefüggésekkel, ami ugyan nem tűnik jelentős mennyiségnek, de mindenképp jelzi, hogy a hazai kutatók már érzékelik a regionális megközelítés alkalmazásának fontosságát a felnőttképzés és az élethosszig tartó tanulás vizsgálatakor.

Az Összegző vizsgálat a hazai szak- és felnőttképzési kutatások és fejlesztések helyzetéről című munkához kapcsolódó anyagok

A kutatás az NSZFI irányításával folyt, az egyes témákban ismert szakértők bevonásával. A vizsgálat során meghatároztuk azokat a témacsokrokat, melyekre koncentrálni

4 A kutatás rövid ismertetését ld. Felnőttképzés 2008/4

végeztük el a kutatást. A 2000 óta lebonyolított szakképzési és felnőttképzési kutatások és fejlesztések feltérképezésére⁵ a következő, összegző témakörök mentén került sor⁶:

- a) A gazdasági szerkezetváltásnak a szakképzés rendszerére gyakorolt hatása, a foglalkoztatási szint növelését segítő programok, a szakképesítések rendszere, az OKJ fejlesztése valamint a kompetenciafejlesztés (Szabóné Dr. Berki Éva).
- b) A szakképzés finanszírozási rendszerének és a felnőttképzés támogatási rendszerének (szakképzési hozzájárulás, egyéni képzési számlák stb.) fejlődése (Dr. Szép Zsófia).
- c) Hátrányos helyzetű tanulói rétegek, speciális képzési célcsoportok (fogyatékosok, romák, idősök, nők stb.) tanulási esélyei, speciális képzési programjaik (Várhelyi Iván).
- d) Munkához kapcsolódó tanulás, gyakorlati képzés, a munkahelyi képzések alakulása, a munkavállalók képzési esélyei, átképzés, illetve munkavállalók tanulói magatartása (Dr. Erdei Gábor).
- e) Társadalmi párbeszéd a képzés szolgálatában, a szociális partnerek és a kamarák szerepe a szakképzés és a felnőttképzés fejlesztésében (Dr. Benke Magdolna).
- f) A képzés regionális dimenziói, a regionális és az ágazati tervezés kapcsolata a képzés vonatkozásában, a térségi integrált szakképző központok (Dr. Benke Magdolna).
- g) Tanterv, e-learning, atipikus tanulás, előzetesen megszerzett tudás beszámítása, moduláris tananyagfejlesztés, távoktatás, formális és informális tanulás (Horváth Cz. János).
- h) Az élethosszig tartó tanulás összefüggései és kihívásai, az épesség tanulási attitűdjei és tanulási esélyei (Dr. Kálmán Anikó).
- i) A tanárok a gyakorlati oktatók és a trénerek képzése (kihívások, programok) (Dr. Balogh Andrásné)

A TANULMÁNYOZOTT HAZAI VIZSGÁLATOK TAPASZTALATAI

A következőkben néhány kiemelt területre vonatkozóan próbálom összefoglalni az áttekintett kutatások egyes fontosabb eredményeit. Esetenként kommentálom a szerzők megállapításait, egyet értek vagy vitatkozom velük. Megjegyzéseimmel a kutatások során nyitva hagyott kérdésekre szeretném ráirányítani a figyelmet, további kutatásokra ösztönözve ezzel a szakembereket.

5 Zárójelben szerepel a kutatásba bekapcsolódó szakember neve

6 Az adott feltételek között nem törekedhettünk teljes körű felmérésre. Egyes témák például „A képzésből a munka világába való átmenet vizsgálata” az érintett szakértők elfoglaltsága miatt maradtak ki a kutatásból.

AMUNKAERŐ-PIACIHÁTRÁNNYALKÜZDŐEMBEREKKÉPZÉSILEHETŐSÉGEI

- a) Amegváltozott munkaképességűekre vonatkozóan a Felnőttképzési Kutatási Füzetek egyik kötetében szereplő javaslatok, ajánlások kiemelik, hogy a munkába állítással párhuzamosan a képzési lehetőségeket is bővíteni kell, annak érdekében, hogy ne halmozódjanak a résztvevők szociális hátrányai. Azt is olvashatjuk, hogy amíg amegváltozott munkaképességűek foglalkoztatásáról külföldön (feltételezem, hogy Nyugat-Európában) a piaci vagy ahhoz közeli bérezés, addig Magyarországon a minimálbéren való foglalkoztatás a jellemző! A szerzők hangsúlyozzák, hogy szükség van „foglalkoztatást elősegítő paktumokra”, amelyek rögzítik az adott térség munkaerő-piaci jellemzőit⁷.

Megjegyzésem: Megítélésem szerint a javasolt foglalkoztatási paktumokra szükség van, ahogy azok működnek is a fejlettebb EU országokban.

Ugyanitt merül fel az úgynevezett „köztes munkahelyek” létesítésének igénye is, vagyis olyan munkahelyeké, ahol meghatározott időre (jellegzetesen legfeljebb 1 évre) fogadják a jelentkezőket, hogy tanulják meg, gyakorolják be azt a tevékenységet, amit a későbbiekben a nyílt munkaerőpiacon hasznosíthatnak majd.

- b) A romákra vonatkozó javaslatok közül az alábbi gondolatokra szeretném felhívni a figyelmet: hosszabb projektidőszak szükséges, mert a jelenlegi projektfinanszírozás nem ad teret a hosszabb időtartamokban történő gondolkodásnak, ezért a munkára nevelés és szemléletformálás az adott feltételek között nehezen valósítható meg. Megfelelő létszámú projektmenedzserre és szakemberre van szükség a képzések hatékonyságának növelése érdekében. A szakértők szerint a képzések szervezését a családok bevonásával kell lebonyolítani⁸. A romahelyzettel – más-más aspektusból – több kutatás is foglalkozott a vizsgált kiadványsorozatban. A „Hátrányos helyzetű csoportok helyzete a munkaerőpiacon”⁹ kutatás hangsúlyozza a romológiai képzés, az alternatív pedagógiai módszerek (Waldorf-módszer), a multikulturális nevelés, a nyelvi hátrány leküzdésének, a továbbfoglalkoztatással járó települési programoknak(!), az elmaradott térségekben a nagyobb volumenű munkaalkalmat is teremtő térségfejlesztési programoknak(!) (kiemelés tőlem) a fontosságát, kiemeli a betanítót vagy szakmunkásképzéssel összekapcsolt közhasznú munkaszervezésének jelentőségét.
- c) A pályakezdő fiatalokkal kapcsolatosan a szociális gazdasággal foglalkozó kutatás hangsúlyozza, hogy kiemelt figyelmet kell fordítani a hátrányos helyzetű pályakezdőkre, mivel sok közöttük a veszélyeztetett: a szenvedélybeteg, a másodgenerációs munkanélküli és a volt állami gondozott. A szakértők szerint a pályázati rendszeren kívül új konstrukciók kidolgozására is szükség van. A fenti célcsoportok számára csak egyéni programok összeállítása jelenthet segítséget. Nagybbsúlyt kell helyezni

7 Futó P., Hanthy K., Lányi P., Mihály A., Soltész A.: uo.

8 Futó P., Hanthy K., Lányi P., Mihály A., Soltész A.: uo.

9 Óry Mária, Felnőttképzési Kutatási Füzetek 2005/2

akomplex problémakezelésre, erőteljesebbé kell tenni a prevenciót, nagyobb figyelmet kell fordítani a szakemberek képzésében a célcsoport szociológiai és pszichológiai sajátosságaira, valamint be kell vonni a sikeres projektek résztvevőit – segítőként (mentorokként) – a további képzésekbe¹⁰. Egy másik kutatás megállapítása szerint a 25 év alatti alacsony képzettségű és inaktív fiatalok jövőképeiből hiányzik annak felismerése, hogy „csak képzettségük növelésén keresztül vezet út a munkaerőpiacra.” A szerző szerint hasonló módon jelenik meg ez a probléma a roma népesség körében is¹¹.

- d) A tartós munkanélküliek komplex halmazán belül a következő célcsoportokat különíti el a már hivatkozott, szociális gazdasággal foglalkozó kutatás: a 45 év felettieket, a romákat, a képzettség nélküli fiatalokat, a hajléktalanokat, az alacsony iskolai végzettségűeket és a megváltozott munkaképességűeket¹².

Az idézett tanulmánynak a jövőre vonatkozó javaslatai közül az alábbiakra szeretném felhívni a figyelmet:

- hiányzik a tartós munkanélküliség jogi definíciója,
- a tartós munkanélküliséget jogilag is hátrányos helyzetnek kell nyilvánítani,
- növelni kell a „kulcsszemélyzet” számát a rehabilitációs célszervezetekben,
- módszertani segítséget kell nyújtani a minőségbiztosítási rendszer bevezetéséhez
- a térségi partnerség rendszerét, kultúráját el kell terjeszteni a résztvevők (a civil szervezetek, az önkormányzatok, a piaci szereplők és az állami foglalkoztatási szolgálatok) között (kiemelés tőlem).

Megjegyzésem: Ez a javaslat teljes mértékben megegyezik a regionális kutatások keretében, a kistérségek fejlesztésével kapcsolatban megfogalmazott alapkövetelménnyel!

- e) Az idősebb munkavállalókkal kapcsolatos munkaerő-piaci politikákat vizsgáló tanulmány¹³ hangsúlyozza az időskorúak helyzetét feltáró kutatások fontosságát, és modellkísérleteket javasol a munkahelyre való belépés, illetve visszalépés lehetőségeinek kidolgozására.
- f) A munkaerő-piaci helyzetből fakadó képzési kényszer okainak összefoglalására vállalkozott Halmos Csaba vezetésével egy kutatói csoport¹⁴. A fenti kutatás felhívja a figyelmet arra a veszélyre, hogy a hátrányos helyzetűek száma érzékelhetően növekszik, a társadalom polarizálódik. A szerző megállapítja, hogy a gazdaság, a technológia és a munkaszervezetek átalakulása más tartalmakat (kiemelés tőlem) tételez fel a klasszikus fizikai és a szellemi munkára vonatkozó ismeretek esetében is. „Az ún. fizikai munkák ma már számos olyan kulcskompetenciát igényelnek

10 Futó P., Hanthy K., Lányi P., Mihály A., Soltész A.: uo.

11 Adler Juditot idézi Weninger László, NFI Felnőttképzési Kutatási Füzetek 2005/10

12 Futó P., Hanthy K., Lányi P., Mihály A., Soltész A.: uo.

13 Felnőttképzési Kutatási Füzetek 2006/18

14 „A felnőttképzésben résztvevők elhelyezkedése, különös tekintettel a hátrányos helyzetű rétegekre, régiókra”; NFI Felnőttképzési Kutatási Füzetek 2005/3

(informatika, kommunikáció, nyelv) amelyek eddig elsősorban a szellemi tevékenységekre voltak jellemzőek. Az oktatás szerkezete és tartalma ugyanakkor nem követi megfelelően ezeket az igényeket. Magyarországon az iskolaivégzettséget adó oktatás és képzés egyharmada fizikai munkakörökre, kétharmada szellemi foglalkozásokra készít fel, miközben a munkaerő-piaci igény éppen ennek a fordítottja.¹⁵

Megjegyzésem: Meglátásom szerint ez az egyik legizgalmasabb problémakör. További kutatásokat igényel, annál is inkább, mert a „fizikai és szellemi munka” meghatározás elveszíti korábbi tartalmát, a valamikori éles határok feloldódnak és jelentésük erőteljesen átalakul a változó munkaszervezetek világában. Mélyebb vizsgálatokat igényel annak megismerése, hogy miként változnak ezek a fogalmak a technológiai és munkaszervezeti változások hatására már napjainkban is jól érzékelhetően, és a jövőben pedig valószínűleg még erőteljesebben.

A szerző – sok más társához hasonlóan – kritikusan állapítja meg, hogy az ifjúsági szakképzés szerkezete nem követi a munkaerőpiac szakirányainak igényeit.

Megjegyzésem: Ez jogos kritika, de a kérdés eléggé összetett. A gazdaság, a vállalatok többségének sokszor objektív okok miatt nem képes hosszabb távra megfogalmazni az igényeit. A témával a következő alfejezet foglalkozik bővebben.

A GAZDASÁG ÉS A KÉPZÉS KAPCSOLATA

A hazai szakirodalomban nagyon kevés kutatás foglalkozik azzal a kardinális kérdéssel, hogy vajon miként kellene követnie a képzésnek a munka világában bekövetkező paradigmaváltást.

A menedzsment irodalmából ismert munkaszervezeti modellváltás a hazai vállalatoknak csupán kis hányadát érte el ez ideig, s még ennél is elenyészőbb az emberi erőforrás-fejlesztés támogatása a képzés oldaláról. A vállalatok tekintélyes része – különösen a kis- és középvállalatok – a képzést továbbra sem beruházásnak, hanem költségnek tekinti, amelynek a lefaragása jól kimutatható rövid távú(!) hasznot hoz a cégeknek.

Azontúlmenően, hogy a vállalatok jelentős hányada elsősorban költségtényezőnek tekinti a képzést, igen erős negatív hatást gyakorol a képzéssel kapcsolatos érdekelt-ség alakulására a cégek tervezési időtávval kapcsolatos szemlélete. A magyar gazdaság fejlettségi szintje, a képzéshez kapcsolódó politikák változékonysága, például a kiszámíthatatlan adórendszer olyan bizonytalansági faktort visz a rendszerbe, amely erőteljesen ellene hat egy hosszútávon gondolkodó tervezési szemlélet és politika kialakulásának. Sajnálatos módon ezt a körülményt a szakképzési rendszer, a szakmastruktúra fejlesztése nem vagy csak igen korlátozottan veszi figyelembe.

Azon – főleg a munkáltatók oldaláról fellépő – igények, amelyek évtizedek óta hasonló tartalommal és „indulattal” követelik a szakképzés erőteljesebb közeledését a gazdasági, illetve a piaci igényekhez, nem veszik figyelembe, nem értékelik azokat a

drámai változásokat, amelyek a gazdaság működésének feltételrendszerében, és ezáltal a képzési rendszerrel szemben támasztott kihívásokban következtek be az elmúlt években¹⁶.

Hazánkban kettős a feszültség gyökere. Egyrészt lassan terjed az a felismerés, miszerint a probléma-megközelítésekben elengedhetetlenül szükséges a szemléletváltás, másrészt a hazai módszertani kutatások és fejlesztések még azokat a helyzeteket sem vizsgálják elég széleskörűen, amelyek – módszertani eszközökkel – elérhetőek lennének.

Ugyanakkor azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a magyar hagyományok szerint a munkához és a munkán kívüli élettevékenységeinkhez kapcsolódó értékrendünkben nem alakult ki a tanulásnak – elsősorban a felnőttkori tanulásnak – az a presztízse, amelynek az északi országokban (azokban, ahol teret biztosítottak a népfőiskolai mozgalmaknak) lehetünk tanúi.

A szakképzéssel kapcsolatos reformok, a szakképzés sikeres fejlődését akadályozó tényezők között az egyik vizsgált tanulmány a következőket említi: „A szakképzés sikeres fejlődését gátló tényezők: ... A gazdaság és a képzés közötti kapcsolódás, a képzés munkaerő-piaci igényekhez való alkalmazkodása. A képzések tartalmának a gazdaság igényeihez igazítása.”¹⁷

Megjegyzésem: Feltételezem, hogy a szerző a „kapcsolódás”, az „igazítás” és az „alkalmazkodás” milyenségét kifogásolja.

Ugyanebben a publikációban azt is kifejti a szerző, hogy „A szakképző intézményeket fenntartó önkormányzatok ... jelenleg (kiemelés tőlem) nem rendelkeznek a hosszú távú munkaerő-piaci igényeket jelző prognózisokkal, ezért a szakképzéssel kapcsolatos döntéseiket nem tudják kellő mértékben megalapozni.” Majd később hozzáteszi: „A munkaügyi szervezet jelenleg (kiemelés tőlem) elsősorban rövid távú munkaerő-piaci előrejelzéssel rendelkezik, amelyet a munkanélküliek, a pályakezdők és a munkaerő-szükségletet jelző gazdálkodó szervezetek információiból merít.”

Megjegyzésem: A fenti megfogalmazás az én meglátásom szerint azt a gondolatot sugallja, hogy megfelelő, alkalmasmódszerek segítségével a gazdálkodó szervezetek és az iskolák túlléphetnek ezen a problémán, s képesek lehetnek nemcsak rövid, hanem középtávon is előre látni a munkaerő-piaci igényeket. Kétségtelenül ez az egyik legsúlyosabb dilemma a szakképzés és a felnőttképzés jövőbeli fejlesztését illetően. Kár, hogy a szerző nem tér ki a probléma tágabb, mélyebb összefüggéseire. Kérdés, hogy valóban létezik-e, kifejleszthető-e egy ilyen, a problémákat megoldó módszer. A nem túlságosan gazdag hazai irodalom azt jelzi, hogy a probléma ennél jóval összetettebb.

A témához kapcsolódó kisszámú hazai kutatásból néhány tanulmány foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy az üzemmérettől a cég tulajviszonyain át a konkrét munkaszervezeti formákig bezárólag milyen körülmények befolyásolják a szakmaszerkezeti

16 Benke M. 2007

17 Köpeczi Bócz Tamás: Kutatás a felnőttoktatás és -képzés nemzetközi cél- és feladatrendszerének változásáról a korszerű piacgazdaság, illetve a tanuló társadalom fejlődésének tükrében. Felnőttképzési Kutatási Füzetek, 2005/7, 80. o.

igények, a kvalifikációs szükségletek és a jártasságok iránti igények meghatározását, akár egy cégen belül is. Ezek a kutatások arra hívják fel a figyelmet, hogy a különböző gazdaságszervezeti formák eltérő humán erőforrás-fejlesztési rendszereket működtetnek, valamint a gazdaság és az oktatás, illetve a képzés kapcsolata függ a vállalatok konkrét szervezeti formájától, és az eltérő munkaszervezeti formák eltérő képzettségi és jártassági igényekkel léphetnek fel¹⁸.

E téren a kutatások jelentős bővítésére sajnos nem igazán látszik a hajtóerő sem a cégek, sem a kormányzat, sem pedig a kamarák részéről. A kisszámú kutatóhely töredékszámú kutatásával megelégedni látszanak a megrendelők. Párhuzamos kutatások, egymást kiegészítő munkák nemigen folyhatnak, mert az már pazarlásnak tűnne.

Alapvető problémának tartom, hogy ebben a „beragadt” helyzetben a szakképzés szereplőinél nem tapasztaljuk azt a felismerést, hogy amennyiben nem találjuk a választ a régi, megszokott kérdésekre, akkor talán új kérdéseket kellene feltenni. Ez a gondolat az irodalomban is csak elvétve bukkan fel. A menedzsment irodalmához kapcsolódó kutatások hangsúlyosan érintik ezt a témát, és felvetik, hogy a megváltozott viszonyok között, a nagyfokú bizonytalanság és a megjósolhatatlan jövő, valamint az egyre rövidebb belátható időtávok miatt, a jó kérdések megtalálása fontosabbá vált a jó válaszoknál, és lényegesebb, hogy a dolgokat ne megfelelően végezzük el, hanem a megfelelő (kiemelés tőlem) dolgokat végezzük el.¹⁹

Nagyon kevés eszköz működik a képzési rendszerben kísérleti jelleggel, rendkívül erős a rendszer tehetetlensége mindenfajta új dologgal szemben. Ez a helyzet sajnálatos módon ellene hat az innovációs törekvéseknek, különösképpen azoknak, amelyek alulról indulnak, indulnának.

A rendszerváltás után a szociális partnerek befolyása, szerepvállalásuk jellege és súlya természetesen legmegváltozott. A szociális partnerek szakképzésben betöltött szerepének vizsgálata, a téma jelentősége és általában a társadalmi párbeszéd elemzése az EU-hoz történő csatlakozás időszakában erősödött fel hazánkban, amikor már komoly szerepet játszott a nemzeti fejlesztési tervek készítése. Azóta pedig a különböző néven futó, de a nemzeti fejlesztési tervek sorát követő tervezési dokumentumok összeállítása mind azt a célt szolgálja, hogy az egyes fejlesztési döntések előtt az érintetteknek minél szélesebb körét szólítsák meg, s ők minél érdemibb módon tudják kinyilvánítani és képviselni az érdekeiket, s legyenek csatornák arra, hogy ezeket az érdekeket ütköztessék, harmonizálják a tervezési folyamat során. Az „Összegző vizsgálat...” kutatás során meg kellett állapítanunk, hogy a szóban forgó témákban a hazai kutatások száma meglehetősen alacsony²⁰.

18 Benke M. (2001) (Szerk.): A vállalatok képzési rendszere, kézirat, NSZI; Laki L. (2001) Vállalatok és vállalkozások, MTA Politikatudományi Intézet; Simonyi Á. (1997): Munkaszervezetek és képzés, Educatio, 1997/ Nyár; Makó Cs. (1997): A tudásfelhasználás új formái, Educatio, 1997/Nyár;

19 Dr. Rácz Lajos: A tudástermelő vállalat munkaerőigénye; előadás a Piac és Profit konferencián, 2002. szept. 11.

20 Benke M.: Összegző vizsgálat a hazai szak- és felnőttképzési kutatások és fejlesztések helyzetéről. Záró-tanulmány, NSZFI, 2008

Noha a kamarák nem szereplői a szociális partnerkapcsolatoknak, itt szeretnék utalni arra, hogy a hazai gazdasági önkormányzatok megerősödéséhez az egyik vizsgált tanulmány szerzője az alábbiakat tartja a legszükségesebbnek: „.. érdemi, minőségi szolgáltatások nyújtására képes, kreatív, kezdeményező, magas szakmai színvonalú apparátus (a szerző kiemelése) amely garantálhatja a szakmai fejlődést, a tökéletességet a kamarai tevékenységek széles portfólióján, vagyis: a szakképzés, az innováció, a kereskedelemfejlesztés, a területfejlesztés, a piacelemzés stb. területén”²¹.

A gazdaság és képzés kapcsolódásának új teret biztosíthatnak a jövőben az úgynevezett jövőváltozatok és jövőalternatívák. A világban lejátszódó korszakváltások közepe paradigmatváltás zajlik a tudományban is, ahol egy új világszemlélet jelent meg, amit az egyik idézett szerző által kidolgozott jövőváltozatok és jövőalternatívák is jeleznek. A téma szervesen kapcsolódik a jelenlegi világtrendekhez. Nováky Erzsébet javasolja az oktatás-szakképzés területére megfogalmazott jövőalternatívák szélesebb körű megvitatását²².

A témakörhöz szorosan kapcsolódik az OKJ fejlesztése. „Az OKJ fejlesztésével és a kompetencia-fejlesztéssel foglalkozó hazai kutatások köréből tematikusan kiemelt szerzői munkák egy része a kompetencia-értelmezések, kompetencia-modellváltozásaival, a kompetencia-fejlesztésben érvényesülő összefüggések vizsgálatával foglalkozik. A szerzői munkák másik része a kompetencia alapú fejlesztést biztosító képzőkkel szembeni (pedagógusok, felnőtt-oktatók, vállalati oktatók) kompetencia elvárásokat, valamint a képzési tartalmak (az új OKJ és a modulrendszerű képzés) rendelkezésre állását vizsgálja.”²³

A kompetencia alapú fejlesztés és képzés témakörébe tartozó kutatási eredmények, publikációk ismeretében szakértőnk a következőket tekintia jövőben megválaszolandó kérdéseknek:

- kijelölhető-e az „iskoláztatási kompetencia” határai a kulcsfontosságú kompetenciák fejlesztésében, külön-külön kezelve a tanköteles korú tanulókat és a felnőtteket;
- vállalható-e annak meghatározása, hogy a kulcsfontosságú kompetenciák köréből melyek azok, amelyekre a felkészítést elsődlegesen az iskolai rendszerű szakképzésbe lehet és kell beépíteni, s melyek azok, amelyek fejlesztését az iskolai rendszerű szakképzés a legjobb szándéka ellenére sem tudja biztosítani;
- a munkavégzési kompetenciák hangsúlyosabb fejlesztése érdekében milyen változtatásokra van szükség a tanítás-tanulás módszereiben (ennek előterében a kompetencia alapú tanárképzésben és tanártovábbképzésben), illetve a felnőttképzés rendszerében;
- lehetséges-e bevonni, és ha igen, akkor milyen mértékig a potenciális munkaadókat annak a további vizsgálatába, hogy a modulrendszerű szakképzés tényle-

21 Póla Péter: Gazdasági kamarák a globalizációban, Tér és Társadalom, 2006/3

22 Idézi: Szabóné Dr. Berki Éva az Összegző vizsgálat...c. kutatásban, 2007

23 Szabóné Dr. Berki Éva uo.

gesen kidolgozott tartalma mennyiben szolgálja a munkavégzési kompetenciák fejlesztését (a kulcskompetenciák köréből kiemelten a szociális készség és tanulási kompetenciát)²⁴.

Egy további kutatásokat igénylő területre, a munkahelyeknek a nem formális és informális tanulásban betöltött szerepére hívja fel a figyelmet Dr. Erdei Gábor: „Ismeret, hogy a lifelong learning fogalom kialakulásának egyik fő pillére a felnőttoktatás, felnőttképzés. Ezen belül a legfontosabb katalizátorok a nem formális és informális tanulási formák, amelyek dominánsan a munka világában, munkahelyi környezetben valósulnak meg. Vagyis a megszerezhető tudás egyre inkább nem csak az iskolarendszerből, hanem a munka világából ered, és nem csak formális keretek között, hanem egyre növekvő mértékben nem formális és informális módon valósul meg.”²⁵

Az élethosszig tartó tanulás témakörének kutatásait vizsgálva Dr. Kálmán Anikó kiemeli, hogy „sok kutatás inkább a pragmatikusabb, gyakorlatiasabb, módszertannal foglalkozó kérdésekkelfoglalkozik, amelyeknem filozofikus, elméleti rendszerezést igényelnek, hanem inkább rövidebb távon megvalósítható eredményeket indukálhatnak... Ilyenek például a szakképzésre vonatkozó kutatások, melyek részben a termelő szektor igényeire is épülnek. Megállapításaik akár a közvetlen finanszírozási szabályozás során is figyelembe vehetők (vagy azok lehetnének), például a szakképzési hozzájárulás felhasználása. A szakképzéssel kapcsolatos felnőttoktatás kutatása során az is figyelemre méltó körülmény, hogy sok multinacionális cég a hazánkba telepített gazdasági egységekkel együtt a saját szervezeti kultúráját, módszereit, ezzel együtt a képzési politikáját is alkalmazza. Ezekben a cégekben az e-learning, a távoktatás, a továbbképzés már elfogadott és alkalmazott formaként funkcionálnak. Célszerű lenne tehát a kutatásokat jobban a kis- és középvállalatok felé összpontosítani (a szerző kiemelése), ez egyes (vizsgált) (kiegészítés tőlem) publikációkban van is erre próbálkozás. Természetesen érdemes a multiknál felgyülemlett tapasztalatok és módszerek elemzése, a KKV-knál történő adaptálásuk lehetőségének megvizsgálása.”²⁶

A gazdaság és a képzés kapcsolatának összefüggéseiben kiemelt szerep jut a finanszírozásnak. Az oktatás és a képzés finanszírozási rendszerének kutatásával kapcsolatban Dr. Szép Zsófia hangsúlyozza, hogy az mindenképpen interdiszciplináris kérdés és feladat. „A kérdés pedig ott kezdődik, hogy a szakképzés-fejlesztés például milyen arányban a neveléstudomány és milyen arányban a közgazdaságtudomány része. Ugyanez a kérdés feltehető a felsőoktatás, vagy a közismereti oktatás vonatkozásában is. A szakirodalomban a felsőoktatással összefüggésben jelenik meg leginkább a közgazdasági megközelítés. A szakképzést tekintetében kevésbé közgazdasági, inkább csak munkaerő-piaci vonatkozásokat említenek. A tudásgazdaságfejlesztése szempontjából

24 Ua.

25 Dr. Erdei Gábor, Rész-összefoglaló az Összegző vizsgálat... kutatáshoz, 2007.

26 Dr. Kálmán Anikó Rész-összefoglalója az Összegző vizsgálat... kutatáshoz, 2007

a közismereti oktatás, illetve a kompetencia alapú oktatás ugyanúgy felveti a közgazdasági megközelítés szükségességét.”²⁷

VÁLLALATI KÉRDŐÍVES FELMÉRÉSEK, MINTAKÉPZETTSÉGI SZÜKSÉGLETEK FELTÁRÁSÁNAK ESZKÖZEI

Míg a fejlettebb országokban (és jó pár volt szocialista országban is) jelentős az irodalma gazdaság és képzés összehangolását segítő módszertani, ökonometriai, tervezés-módszertani kutatásoknak, addig hazánkban ez a témakör nem tartozik a legkurrensebb kutatási célterületek közé. Mind a szakmastruktúra tervezése, mind a szakmai jártasságok jövőbeni alakulását vizsgáló tanulmányok száma eléggé alacsony.

A kevés számú fellelhető hazai szakirodalomból szeretném felhívni a figyelmet arra a kutatásra, amely az MKIK GVI-ben (a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Gazdaság és Vállalkozáselemzési Intézete) készült a szakmastruktúra és a szakmatartalom témájában.²⁸ Feltétlenül kiemelésre méltónak ítélem Semjén András anyagából a következő néhány mondatot: „Különösen fontosnak tartom annak a gondolatnak a hangsúlyozását, miszerint az új és régi szakmákban való gondolkodás helyett célszerűbb szélesebb perspektívában, a szakmák értelmezési keretében (kiemeléstőlem) gondolkodni. Ez ugyanis lehetővé teszi, hogy a szakképesítés mellett a vállalatok szervezeti átalakulása és a munkaerőpiac fejlődése is figyelmet kapjon a szakmák dinamikájának tanulmányozása során.”

Értelemszerűen ez a megközelítés teljesen másfajta tervezési logikát feltételez, mint a hagyományos tervezésé. További vizsgálatokat igényel annak megítélése, hogy a fenti megközelítés mennyiben segítheti a hazai tervezési munkálatok továbbfejlesztését.

A többi általam vizsgált kutatás, megítélésem szerint, módszertanában nem lép túl a probléma megoldásának azon a szintjén, amely már hosszú évek – de legalábbis a rendszerváltás – óta nem képes választ adni a legfontosabbnak tűnő kérdésre, nevezetesen arra, hogy miként lehetne közelíteni a képzés szerkezetét és tartalmát a gazdaság igényeihez.

Ugyan nem veti föl új kérdések szükségességét, de alkalmazza a jelen és a jövő összehasonlítását az a kutatás, amelynek témája: „Kis- és középvállalkozások tulajdonosai és alkalmazottai képzésének fejlesztésére indított (pályázati) programok, és képzési szolgáltatások elemzése, költségszámításokkal alátámasztott javaslat az igényeikhez, feltételekhez igazodó információ és támogatási rendszerre, együttműködési projektekre és hálózatokra”²⁹

Egy másik vizsgált kutatás említést tesz az ISZIIIR rendszerről (Integrált Szakképzési Internet-alapú Információs Rendszer). A tanulmány szerzői szerint „az ISZIIIR vagy egy hasonló rendszer tenné lehetővé a jelenlegi fő oktatáspolitikai hiányosságok

27 Dr. Szép Zsófia Rész-összefoglalója az Összegző vizsgálat... kutatáshoz., 2007.

28 Semjén András: Szakmastruktúra és szakmatartalom változások a gazdasági fejlődés tükrében

29 NFI, Kutatási Füzetek, 2006/11

kiküszöbölését, nevezetesen a végzettek és a munkaerőpiac igényei, a deformált szakmaszerkezet és a munkaerő-piaci igények és kínálat közötti földrajzi anomáliák megszüntetését.³⁰ A fejlesztés a MKIK GVI nevéhez fűződik. A rendszer segítséget nyújt az eligazodásban: többek között az ifjúsági képzéssel kapcsolatban a tanulószervezetek, a vizsgáztatás, a gyakorlati képzőhely ellenőrzése, a vállalkozók pályakezdőkkel kapcsolatos kérdések világában, úgy, hogy információk sokaságát nyújtja egy stabilizált rendszerben, de – megítélésem szerint – nem képes választ adni arra a kérdésre, hogy milyen kihívások várnak a rendszer ágazati vagy szakmaszerkezeti összetételére a jövőben.

Kiemelésre méltónak tartom azt a kutatást is, amely a Skillsnet (A készségigények korai felismerését középpontba helyező hálózat) program keretében a Cedefop (Európai Szakképzés Fejlesztési Központ) szervezésében folyik, s amely mentén számos workshop megrendezésére került sor idáig a „Munkaadói felmérések, mint a képzési szükségletek elemzésének eszközei” témájában. A 2007-es rendezvényen az új EU tagországok közül Csehország, Szlovákia, Észtország, Románia volt jelen, de 2008-ban már hazánk képviselőjében is volt résztvevő a workshopon. A fentiek fényében úgy tűnik, hogy nálunk talán kisebb hangsúlyt kap ez a terület, mint a fejlettebb európai országokban, illetve több volt szocialista országban. A közelmúltban nálunk nagyon kevés kutatás történt ebben a témában, és azok egy részére is nagyszabású nemzetközi felmérések keretében került sor (például a CVTS (Ma magánszféra gazdálkodó szervezetein belüli szakmai továbbképzést vizsgáló felmérések); az ETF (Európai Képzési Alapítvány) által kezdeményezett regionális felmérés a vállalatok humán erőforrás szükségletéről, melyet három régióra készítettek el). A hazai indíttatású vizsgálatok közül a következőt emeltem ki: „Kis- és közép-vállalkozások tulajdonosai és alkalmazottai képzését fejlesztő programok tapasztalatai”³¹. Mint már korábban említettem, a bemutatott felmérésben a kutatók a jelen és a jövőbeli tervezett állapot adataira kérdeztek rá.

Egy, a mikrovállalkozások részére indított állami finanszírozású, (felőtt)képzési pályázati programok tapasztalatait vizsgáló kutatás szerzői kifogásolják, hogy hazánkban hiányzik a felnőttképzésre vonatkozó adatbázis, nincs monitoring, ellenőrzés, nincsenek kellő információk³². A szerzők véleménye szerint egy képzési kínálati almanach megkönnyítené a vállalkozások számára a választást. Véleményem szerint ez a kívánság is – érthető módon – a biztonságra, stabilitásra való törekvést példázza, és nem ad túl sok fogódzót arra vonatkozóan, hogy esetleg milyen új szerep vár a jövőben az almanachban szereplő egyes szakmai képzésekre.

Hagyományos tervezési szemléletet képvisel az a kutatás (GfK Hungária Piackutató Intézetet), amely a ROP-hoz (Regionális Operatív Program) kapcsolódóan vizsgálta a képzési kereslet és kínálat összehasonlítását. Megállapítása szerint: „A képző intézmé-

30 Felöttképzési Kutatási Füzetek, 2006/12)

31 Berde Cs.; Dajnoki K.; Juhász Cs.; Felöttképzési Füzetek 2006/10

32 Felöttképzési Kutatási Füzetek, 2006/11

nyekelsősorban a <<környéken>> jelöltek meg konkurens intézményeket, aminek úgy véljük, nem az az oka, hogy csak a közelben lennének riválisok, hanem sokkal inkább az, hogy az egyes képzők inkább a közelben található konkurenciát figyelik, hiszen a távolabb lévő hasonló profilú intézmények kevésbé jelentenek valós versenytársat.”

A vázolt program célja igen ambiciózus: „régio-specifikus képzési igények kielégítése a fenntartható gazdaságifejlődés biztosítása érdekében, rugalmas reagálás lehetőségeinek kialakítása a regionális munkaerő-piaci keresletre, a regionális munkaerő-piaci kereslet és a képzési kínálat folyamatok elemzése, a foglalkoztatásban, szakképzésben és a vállalkozásfejlesztésben érintett szereplők közötti kapcsolatok erősítése, hiányzó képzési programok kialakítása”³³ (idézet a kutatásból). Meglátásom szerint a kutatás eredményei a korábbi vizsgálatok tapasztalatait erősítik.

A helyzet fonákságát példázza az idézett kutatásban olvasható értékelés, amely jelentős eredményként kezeli – jobb híján – azt az információt, hogy hányan tervezik a jövőben igénybe venni a Regionális Operatív Program keretében történő beiskolázást. „Még kedvezőbb képet kapunk a programmal kapcsolatban, ha azt nézzük meg, hogy a programot ismerő vállalkozások közül mennyien tervezik azt a jövőben igénybe venni ... látható, hogy majd’ kétharmaduk (64,4%), illetve ha az összes vállalkozást tekintjük, akkor azok harmada (28,5%), ami komoly eredménynek tekinthető.” (idézet a kutatásból) Véleményem szerint ezek a számok sajnos nem adnak garanciát jövőbeli képzési szándékok tényleges megvalósítására. Megerősítést nyert ugyanakkor egymár korábbról ismert hipotézis, melynek értelmében az Európai Unió támogatásainak igen jelentős szerepe lehetne a képzésbe kerülők arányának növekedésében. „Ha tehát EU-stámogatást is igénybe lehetne venni az alkalmazottak továbbképzésének támogatására, akkor csak a megkérdezett gazdálkodó szervezetek kevesebb, mint tizede (8%) nem venné igénybe azt, vagy nem valószínű, hogy hozzájárulna a képzéshez”³⁴.

A szakmaszerkezet becslésének módszertanát és a bemutatott módszer segítségével végzett kutatás ismertetését tartalmazza Dávid János Munkaerő-piaci igények és a szakképzési rendszer közelítése című kötete³⁵. Maximálisan egyetértek a szerzővel abban, hogy a munkaerőpiacról történő informálódás középpontjába a „regionális teret” helyezi. Azt a gondolatát is teljesen helyénvalónak tartom, hogy a munkaerő-kereslet legalapvetőbb mozgatórugója a munkafeladatok technológiája. Végző soron valóban az alkalmazott technológia dönti el, hogy egy munkafeladat elvégzéséhez milyen felkészültségű, milyen képzettségű munkavállalóra van szükség. Abban is igaza van a szerzőnek, hogy a technológiák és a szakmák tartalma állandó változásban van, valamint, hogy „egy-egy technológia-típus kényszerítő erővel bír az alkalmazott tudások, szakmák és az alkalmazott munkaerő mennyiségére, viszonylag állandóvá teszi azt.”³⁶ (idézet a kutatásból). A szerző a későbbiekben hangsúlyozza, hogy a mindenkor szak-

33 Idézet a kutatásból

34 Uo.

35 Felnőttképzési Kutatási Füzetek 2005/11

36 Idézet a kutatásból

maszerkezet ismerete alapot ad a jövőbeli igények becslésére, igaz, hozzáteszi, hogy ehhez szükség van a foglalkoztatási szakmacsoportok reprodukciós és konjunktúramutatóira, amelyek kiszámításához viszont nem állnak rendelkezésre adatok, azokat csak területi/tapasztalati alapon lehet becsülni. A bemutatott foglalkozási szakmaszerkezet-számítás, ágazati modellek alkalmazásával, jó pár statikus elemet tartalmaz, ami megítélésem szerint megnehezíti a gyorsan változó külső feltételrendszer melletti felhasználás eredményességét. Hasonlóképpen lehetségesnek tartom, hogy az élet már túllépett a javasolt, az anyagban vázolt, 3-4 éves „tendencia-észlelési” időtávon.

Ritkán találkozunk a képzési szakirodalomban azzal a kritikus és tárgyilagos állásfoglalással, amellyel Dávid János a vállalatok jövőre vonatkozó tervezési képességét közelíti. Annakellenére, hogy egy logikai műveletisor eredményeként egyértelműen hasonló következtetésre juthatunk, mégis – valamely, általam nem igazán ismert ok miatt – a témával kapcsolatosan nem jellemző, és a szakirodalomban sem fordul elő sűrűn az alábbi vélemény: „... mai gazdasági, foglalkoztatási viszonyaink gyakran, illetve nagymértékben nélkülözik azt a vállalkozásvezetési stratégiát, amely alapján a vállalkozók jövőbeli viszonyaikat tervezni, és azt valóban megvalósítani képesek lennének³⁷.”

Valóbszerencsésebb megoldási módszer lehet, ha az események mérésé helyett a tendenciákat figyeljük meg és számszerűsítjük azokat, ahogy a szerző javasolja. Kérdés persze, hogy ez az előrejelzési módszer mennyire alkalmazható sikeresen a felnőttképzés esetében egy képző cég kínálati struktúrájának összeállításakor.

Megítélésem szerint az ebben a részfejezetben elemzett anyagok többségéből hiányzik az a szemlélet, amely a változást helyezi a középpontba, és azt vizsgálja, hogy a gyakran kiszámíthatatlan környezeti változásokra hogyan lehetne új, átfogó módszerekkel és együttműködéssel felkészülni.

REGIONÁLIS KUTATÁSOK

A regionális szakképzési stratégiák kutatásának eredményei rámutattak, hogy a regionális szempontok figyelembevétele és érvényesítése komoly kihívások elé állítjanak csak a tervező és fejlesztő intézményeket, de lényegében az egész társadalmat. Harmonikus, kiegyensúlyozott fejlesztés csak úgy valósulhat meg egy régióban, ha a konszenzussal meghatározott célok elérésére szövetkezik minden érintett és érdekelt partner, ha a tudatos regionális szemléletű gondolkodást egy, az együttműködést biztosítani hivatott intézményrendszer segíti. Mind a két szempont, vagyis az új típusú szemlélet, illetve az új típusú intézményrendszer egyaránt fontos és nélkülözhetetlen eleme a szakképzés regionális fejlesztésének. Az egyes háttér tanulmányok kiemelt kérdésként kezelték a középfokú szakképzés ügyének regionális kérdéseit. Viszonylag kisebb figyelem, illetve a felnőttoktatást, az élethosszig tartó tanulással kapcsolatos feladatokat. Az iskolai rendszerű szakképzés tartalmi és kapacitás gondjai, általában a már felismert, és jó ideje tapasztalt nehézségek orvoslásának igénye felülmúlta és „elnyomta” az életen át

37 Idézet Dávid János tanulmányából, 103. o., kiemelés tőlem

tartó tanulással összefüggő, de az előbbihez képest kevésbé szorító vagy kevésbé problémásnak látszó tennivalókat.

Ugyancsak kritikusan foglal állást a vállalatok jövőre irányuló képzéstervezési gyakorlatáról az a kutatás, amely a regionális és az ágazati tervezés kapcsolatát vizsgálta a hátrányos helyzetű térségekben.³⁸ A kutatás eredményei azért fontosak az élethosszig tartó tanulás és a felnőttképzési kereslet-kínálat viszonyrendszerének vizsgálata során, mert e viszonyrendszer tanulmányozása csak térbeli összefüggéseiben mutat igazán hasznosítható információkat, s nem vonatkoztatható el a területi fejlettségi különbségek által generált kihívásoktól.

„A humán erőforrás-fejlesztés (HEF) és benne a felnőttképzés szerepét nagymértékben determinálják a adott térség gazdasági fejlettségi állapota és a közelebbi – távolabbi jövőre vonatkozó elvárásai és kilátásai. A gazdasági fellendülés pozitívan hat a HEF és a képzés megítélésére, a visszafejlődés, leépülés, stagnálás periódusa nem igazán kedvez a HEF-nek, noha számos vélemény szerint ebben az időszakban kellene beruházni az emberi erőforrásokba.

„A nagy tömegben rendelkezésre álló, de feleslegessé vált, alacsony képzettségű munkaerőre történő építés – a képzettségi szint emelése helyett – mérsékelheti a potenciális munkanélküliségből fakadó feszültségeket, ugyanakkor konzerválja a technikai-technológiai színvonalat, s nem készíti fel egy magasabb fejlettségi szint befogadására. Ez a dilemma tetten érhető minden olyan térségünkben, ahol az elmúlt években a tőkekivonás és a termelés megszűnése következtében az alacsonyan képzett (betanított) munkástömeg, illetve a gazdasági szerkezetváltás nyomán felszabadult leértékelődő vagy megszűnő szakmájúak újrafoglalkoztatása a feladat.”³⁹

A regionális tanulmányok tapasztalatai szerint igazolódott az előzetes kutatási hipotézisünk, miszerint nem érvényesül kellően az ágazati és a regionális tervezés összhangja a régiókban. A programok összeillesztése a tervezési módszertan révén sikeres, az oktatás ágazatként jelen van a regionális fejlesztési tervekben, de a felnőttképzés csak csekély mértékben képviselteti magát.

A hazai tervezési gyakorlatban a tervezési folyamat megújulását segítheti az 1076/2004-es Kormányhatározat, amely első ízben rögzíti a területi tervezés feladatát az ágazati tervekkel egy szinten, s ezáltal először vált egyenrangúvá a területi tervezés az ágazati tervezéssel. Az új helyzetre való felkészülés egy tanulásifolyamat kezdetét jelentette mind a központi, mind a regionális tervezési szinteken. Mindenesetre komoly szakmai viták folynak arról, hogy a régiók hogyan tudnának megfelelni azoknak a feltételeknek, melyeket az új kormányhatározat és a területfejlesztési törvény módosítása teremt a számukra. Számos jelét látjuk annak, hogy a politikusok, a tervezők, a tudományos kutatók, valamint az egyetemi szakemberek nem egyformán ítélik meg a problémákat, s esetenként komoly nézeteltérések figyelhetők meg az egyes oldalak képviselői között.

38 Benke Magdolna; A regionális és az ágazati tervezés kapcsolata a hátrányos helyzetű térségekben, Felnőttképzési Kutatási Füzetek 2005/4

39 Benke M. (2005)

A képzési intézményrendszer struktúrája, területi elhelyezkedése, a képzések fejlett központokatörténőszervezése, illetve a közlekedésfejlletlenségéből adódó megközelíthetőségi gondok mellett szeretnék felhívni a figyelmet az érdekeltség problémájára is, amely a képzéssel kapcsolatos döntések mögött meghúzódik.

Kutatások világítanak rá arra a problémára, hogy mennyire változó a képzéshez való hozzáférés esélye régióként. Ez a jelenség több tényezőre vezethető vissza, de megítélés szerint jelentősmértékben függ attól, hogy a tervezéssorán milyen szinten tudnak egymással szót érteni a különböző szakmai és politikai érdekcsoportok. Komoly kívánnivalót hagy maga után a regionális szintű érdekegyeztetések partnersége. Sajnos arra is találunk példát, hogy gazdaságossági megfontolások és „szimpátia alapú tárgyalási partnerválasztás” melléktermékeként óriási területek maradnak ellátatlanul, ahová nem jutnak el a képző cégek, s ahonnan – a közlekedésfejlletlensége miatt – szinte lehetetlen eljutni a képzésre, a nagyobb központokba. A munkanélküliek képzését a felnőttképző cégek (még a regionális képző központok is!) – az alacsony létszámok miatt – csak a megyeszékhelyeken tudják, illetve hajlandók megszervezni, és ezért nem valósulnak meg az ilyen irányú képzések a kistérségekben.⁴⁰

A felzárkózás fontosságát érzékelteti az EU hivatalos regionális tájékoztatójában, az InfoRegio-ban megjelent „Beszámoló a Kohézióra vonatkozó harmadik szakaszjelentésről”, amely a bővített Európai Unió régióinak állapotát a jövedelem, a foglalkoztatás és a termelékenység terén vizsgálja. A beszámoló megállapítja, hogy egy adott ország régiói közötti eltérések sokkal markánsabbak, mint az egyes országok között tapasztalható eltérések, ám ezek is csökkenő tendenciát mutatnak. Ugyanakkor kiemeli a jelentés, hogy „A legnagyobb belső aránytalanságok Magyarországon figyelhetők meg, ahol a legvirágzóbb régiók lakosságának 20%-a 2,6-szor nagyobb arányban járul hozzá a GDP-hez, mint a szegényebb régiók lakossága. 1995 óta e mutató értéke Magyarországon növekedett a legszámottevőbben.”⁴¹

A képzés decentralizálásának egyik eszközével, a regionális szakmai vizsgaközpont hálózat hazai létrehozhatóságával foglalkozik az a kutatás, amelyről Hideg Éva és Bartus Zsolt szerkesztett kiadványt.⁴² A kutatás megállapítja, hogy „az EKRR a szakmákat meghatározó tudásokat, készségeket és kompetenciákat olyan rugalmas rendszerbe foglalja, amely harmonizál a tudásalapú társadalom tanulásra, tudásalkalmazásra és -termelésre vonatkozó várakozásaival, dinamikus kapcsolatot teremt a szakmai képzések állami és munkaerő-piaci elismerése között, értékeli a nem-formális és az informális tanulást, valamint a képesítésre váró szakmai-emberi kvalitásait, gyakorlatban szerzett tapasztalatait és a munkában elért minősítéseit is.”⁴³

40 Bajusz K. – Filó Cs.: Háttér tanulmány A regionális és az ágazati tervezés kapcsolata a hátrányos helyzetű térségekben c. NFI kutatáshoz, 2005

41 InfoRegio News, Tájékoztató levél, 135. szám, 2005. június

42 Regionális szakmai vizsgaközpont hálózat létrehozhatósága Magyarországon, NSZFI, 2007

43 Uo.

A JELENLEGI HELYZET ÉRTÉKELÉSE

Az említett NFI-s szervezésű regionális kutatás eredményeként a jelenlegi helyzet értékelésére vonatkozóan, összegzőképpen számos probléma kirajzolódik.⁴⁴ Ezek közül kiemelek néhányat:

- A felnőttképzésnek nincs igazán gazdája, sem regionális, sem pedig helyi szinten. Ez a körülmény döntő hatással van a felnőttképzés helyére és szerepére a tervezésben.
- Jelen van, de még kiforratlan a tervezéssel kapcsolatos párbeszéd a társadalom egyes szereplői között. Minden érdekelt szereplő, de különösen a meglévő és szóba jöhető oktatási intézmények, a helyi önkormányzatok és a vállalkozások aktívabb közreműködésére lenne szükség.
- Hiányzik még annak a megoldása, hogy miként lehet az egyes szűkös képzési igénybeli kapacitásokat úgy összeadni, hogy a képzés elérhető legyen azok számára is, akik ma – önhibájukon kívül, a képző intézmények gazdaságossági megfontolásai miatt – kiesnek a képzési rendszerből.
- A hátrányos helyzetű régiókban élők esetében különösen nagy a veszélye a halmozottan hátrányos helyzet kialakulásának, ezért itt kiemelt jelentősége lenne a koordinált segítségnyújtásnak, az egyes ágazatok összehangolt fejlesztő munkájának.

NEMZETKÖZI JELENTÉSEK

A ReferNet⁴⁵ által a szakképzés témakörében a Cedefop számára hivatalos szempontok alapján készített anyagok korrekt összefoglalását adják a hazai folyamatoknak, de – jellegükből fakadóan – csak korlátozottan tudják vizsgálni a jelenségek kiváltó okait.

Külön szeretném kiemelni a „Készség- és kompetenciafejlesztés és innovatív pedagógiák Magyarországon”⁴⁶ című kutatási anyagot. A tanulmány hangsúlyozza, hogy „a szakmai továbbképzésben való részvételi arány Magyarországon az EU-s átlaghoz képest meglehetősen alacsony, ezért fontos feladat a rugalmasabb képzési lehetőségek kiszélesítése és az informális tanulás tereinek erősítése. Szükség lenne emellett a kis- és középvállalkozások versenyképességénél, igényeiket közvetlenül szolgáló rövid ciklusú képzési (kiemelés tőlem) programok országos portfóliójának kialakítására is.”⁴⁷

44 Id. részletesen Benke M. Szakképzési Szemle 2008/4).

45 European network of reference and expertise (A szakképzéshez (szakmai képzéshez) kapcsolódó információkat gyűjtő, elemző és terjesztő hálózat. A hálózatot az Európai Szakképzés-fejlesztési Központ (Cedefop) hozta létre 2002-ben annak érdekében, hogy kielégítse a tagállamok szakképzési rendszereiről, a szakképzés terén végzett fejlesztésekről és alkalmazott szakpolitikákról szóló, összehasonlítható információk iránti növekvő igényeket.)

46 ReferNet Magyarország, 2007. március

47 Uo.

Megjegyzésem: A javaslatrávilágítakorábban már említett időtényező jelentőségére, illetve a közvetlen hasznosulás igényére. Nem vitatom, hogy a vázolt programokra is szükség van, de kérdéses, hogy ezekkel mennyire tudunk közelebb kerülni a probléma, mármint a hatékony tervezés, megoldásához.

Az anyag korrekt áttekintést ad a hazai munkaerő-piaci, illetve a munkaerő-kínálati előrejelzésekről, s bemutatja a készség-szükségleti előrejelzések keretében készült fontosabb munkálatokat is. A tanulmány készítői megjegyzik, hogy: „Az ágazati készség-szükséglet-előrejelzések terén a munkáltatói felméréseken és szakértői interjúkon alapuló kutatások jellemzően az ágazat jelenlegi (vagy rövidtávú) (kiemeléstől) készségi szükségleteire fókuszáltak és arra, hogy e szükségleteknek milyen mértékig képes a jelenlegi szakképzés megfelelni.”⁴⁸ Érzékeny füllel ebből a pár sorból ki lehet hallani némi halvány kritikai véleményt.

Hiányoltam az elemzésből azt a fajta megközelítést, amit a menedzsmenttudományok képviselnek, nevezetesen annak a témának a felvetését, hogy vajon a különböző szervezeti modellekhez tartozó munkaszervezeteken belül hogyan lehet megvalósítani a szinergiát a képességek és a technológiák között. Mivel a ReferNet jelentések azokat az eredményeket tudják csak feldolgozni, amelyek már megszülettek, a fenti hiányérzet azt mutatja, hogy a szerzők nem találtak a piacon kész, használható anyagot. A téma tehát szabad a kutatók előtt.

A beszámoló utal a „Magyar Köztársaság kormányának stratégiája az egész életen át tartó tanulásról” című dokumentumra, s kiemeli a szakmai képzések közötti rugalmasabb átjárást és az egymásra épülést, amelyet a stratégia a modularizációval, a kompetencia-kártyarendszer kialakításával és a kreditrendszer irányába való elmozdulással kíván elősegíteni. Ezek az eszközök igen hasznosak lehetnek, de legalább ennyire fontosak azok a körülmények – a tanulásra való motiváltság, a tudással kapcsolatos társadalmi attitűdök vizsgálata – amelyeket Mártonfi György – Tordai Péter tanulmánya említ („Az oktatás és a munkaerőpiac kapcsolódása”, a Nemzeti Fejlesztési Terv II. előkészítését szolgáló, az oktatási szektor fejlesztési szükségleteiről szóló szakértői vita strukturált összefoglalója.)⁴⁹.

A témában született nemzetközi jelentések elérhető köre meglehetősen szűk. Számos szakértői anyag készül ugyanakkor a különböző EU-s, OECD-s és egyéb munkabizottságokban és azok környezetében, melyekkel még a szakmai közönség is csak akkor találkozhat, ha vitákon, konferenciákon sor kerül az ismertetésükre. Ilyenek lehetnek például a témánk szempontjából kiemelt fontosságú „Gazdasági és Szociális Tanács” háttéranyagai. Fennáll a lehetősége és veszélye annak, hogy a minden bizonnyal nagy számban készülő szakértői anyagokból, azok gondolati töltéséből, illetve a megfogalmazott javaslatok sorsának alakulásáról vajmi kevés jut el a szakmai nagyközönséghez. Azok az anyagok képeznek kivételt, amelyek felkerülnek az internetre.

48 Uo.

49 Új Pedagógiai Szemle 2005. április

ÖSSZEGZÉS

PRESZTÍZS KONTRA TÉNYLEGES RÉSZVÉTEL

Ha összevetjük a felnőttképzéssel és általában a tanulással kapcsolatos tradícióinkat, átörökített értékeinket – akár közmondásokra, akár a „lámpás”-ként megjelenő tanító képére gondolva – a felnőttképzés súlyát és szerepét vizsgáló hazai és nemzetközi felmérésekkel, akkor arra a következtetésre juthatunk, hogy komoly ellentmondás áll fennvéltésvalóértékeink, ahazainéességideákban, illetve tényleges cselekvésekben megnyilvánuló tanulási hajlandósága között. Ez a kérdés szorosan kapcsolódik a képzés megtérüléséhez, valamint a tanulás és a képzés hatékonyságának kérdésköréhez.

RÖVID TÁVÚ SZEMLÉLET

Egy, a képzési esélyekről szóló 2000-es reprezentatív vizsgálat⁵⁰ eredménye szerint a hazai felnőttek tanulási aktivitása túlnyomórészt a vállalati képzéshez kötődik, ugyanakkor a tanulási kedvet jelentősen mérséklő a képzés befejezését követő negatív tapasztalatok, melyek szerint a képzés sikeres befejezése csak igen ritkán jár együtt rövidtávon munkahelyi előrelépéssel, illetve anyagi elismeréssel. Érthető, ha ilyen körülmények között erősen csökken a tanulási kedv.

Mind a gazdaság, mint megrendelő, mind pedig a tanuló, hallgató, mint felhasználó, alapvetően rövid távú érdekeltségi szemléletet képvisel, hiszen minden érintett gyors, mielőbbi megtérülést szeretne. Ez a rövid távú szemlélet ellene hat a tanulás egyik lényeges tulajdonságának, nevezetesen, hogy a tanulás eredménye beépül a hallgató tudásába, „válaszkészletébe”, s alkalomadtán gazdagítja annak felhasználási lehetőségeit, hosszútávon történő alkalmazását.

A TANULÁSHOZ, KÉPZÉSHEZ VALÓ HOZZÁFÉRÉS ESÉLYE

Azok a vizsgálatok, amelyek a felnőttkori tanulást árnyaltan, regionális és tágabb szociális-társadalmi összefüggéseiben vizsgálják, ráirányítják a figyelmet a képzéshez való hozzáférés nehézségeire, az etéren már hosszabb ideje fennálló esélyegyenlőtlenségekre.

A képzési intézményrendszer struktúrája, területi elhelyezkedése, a képzések elsősorban – gazdaságossági megfontolásokból – fejlett központokban történő megszervezése, valamint a közlekedésszínvonalának területi különbözősége erőes egyenlőtlenségekhez vezet a képzések megközelíthetősége, elérhetősége terén. Ezen túlmenően számos, az egyének szintjén megjelenő anyagi, illetve családi és szociális tényező is szerepet játszik abban, hogy valaki be tud-e kapcsolódni a felnőttkori tanulásba, képzésbe vagy sem.

50 A képzéshez való hozzáférés esélyének vizsgálata, NSZI – Országos Marketingcentrum, kutatásvezető: Benke M.

Az idézett 2000. évi vizsgálatunk arról számolt be, hogy az egyének tanulással kapcsolatos anyagi tehervállalási hajlandósága növekszik. Egyre többen nyilatkoztak úgy, hogy részt vállaltak, illetve vállalnának képzésük finanszírozásában. Ez a körülmény feltétlenül pozitív eredménynek számít, és a felelős állampolgári hozzáállás erősödését jelzi a képzéssel kapcsolatosan.

A regionális szempontok mellett általában a hátrányos helyzetnek és az életkornak van a legnagyobb szerepe a tanulási, képzési esélyek alakulásában. A kutatások meghatározzák a képzési esélyek szempontjából leghátrányosabb társadalmi csoportokat: úgy tűnik, hogy a tartósan munkanélkülieken belül a 45 év felettiek, a romák, a képzettség nélküli fiatalok, a hajléktalanok, az alacsony iskolai végzettségűek és a megváltozott munkaképességűek helyzete a legrosszabb. Számukra a legkisebb az esély, hogy képzésekbe kerüljenek, illetve a képzés után el tudjanak helyezkedni és élvezhessék tanulásuk eredményét.

Számos tanulmány foglalkozik az idősebb munkavállalók képzésével és fogalmaz meg javaslatokat, melyek között szerepelnek szervezési és módszertani javaslatok is. Bizonyosnak látszik, hogy ennek a társadalmi csoportnak a tanulásba történő aktívabb bekapcsolása csak úgy lehetséges, ha a társadalmi kommunikáció szintjén is elhangzik annak a programnak a felvállalása, hogy mennyire fontos egy öregedő népességű Európában az idősebbek tanulására és lehetőség szerinti visszavezetésük a munka világába, illetve, hogy tanulásuk segítése összekapcsolódjon támogatott foglalkoztatásuk programjaival. A fiatalokat érintő „Tranzit foglalkoztatási programok” mintájára minden hátránnyal küzdő célcsoport esetében szükség lenne a tanulás és a munka kérdésének együttes kezelésére. A vizsgált tanulmányokban megjelenik annak hangsúlyozása is, hogy a felnőttképzési programok mellett elengedhetetlen a munkahelyek számának növelése.

A GAZDASÁG IGÉNYÉNEK VALÓ MEGFELELÉS PROBLÉMÁI

A felnőttképzés feladatainak értelmezése nem választható el az ifjúsági, illetve az iskolai rendszerű szakképzés feladataitól és az oktatási-gazdasági meghatározottságtól. A szakképzéssel szemben igen erős kritika fogalmazódik meg, melynek lényege, hogy a képzés nem elégíti ki a gazdaság igényeit, elszakad a munkaerő-piaci szükségletektől. A munkaerő-piaci kereslet és kínálat összehangolásának szándéka ugyanakkor bizonytalan és csak rövidtávra megfogalmazott vállalati igényeken nyugszik. Megjelenítésének alapvető problémája, hogy egy statikus szemlélet fenntartásáról van szó egy dinamikusan változó világban. A kereslet-kínálat olyan összehangolása, amely lassabban változó gazdaságifeltételek közepettesen működött hatékonyan, még kevésbé lehet működőképes egy turbulensen változó környezetben.

Sajnálatos módon nem tükröződik igazán a képzéssel foglalkozó egyes tudományok (közgazdaságtudomány, munkatudomány, menedzsmenttudomány) által közvetített tudás a munkaszervezeti tanúlással és tudással kapcsolatos témákban. Nem igazán

látszik annak nyoma, hogy a gyorsan változó környezet, a különböző munkaszervezeti formák, a dolgozók „felhatalmazásának”, vagyis az „empowerment”-nek a jelentősége kellően hangsúlyos szerepet kapna a szakképzés és a felnőttképzés eltervezésekor.

A KÉPZÉssel KAPCSOLATOS ÉRDEKELTSÉGI PROBLÉMÁK

Az eddig említett problémák mind egy téma, az érdekeltség köré rendezhetők. Hazánkban csekély számban készülnek olyan kutatások, amelyek a képzésnek a gazdasági növekedésben, illetve a GDP-hez való hozzájárulásában betöltött szerepét és annak viszonyrendszerét vizsgálják.⁵¹ Míg a fejlettebb országokban ennek a témának könyvtárnyi irodalma van, addig nálunk ez a téma úgyszólván „szűz terület”. Mivel különböző szinteken a döntéshozók gyakran nem ismerik el, illetve nem értékelik a képzést a fontosságának megfelelő módon, ezért a hozzá kapcsolódó érdekviszonyok is sérülnek. Így fordulhat elő, hogy a képzésnek általában, de a felnőttképzésnek különösen hiányzik a gazdája.

Megítélés szerint a képzéssel kapcsolatos valós érdekek felismerését és közvetítését hátráltatják azok a rövid távú érdekekből adódó megszorítások, amelyek, úgy mond, a gazdaság érdekeinek való megfelelésre próbálják rávenni a képzési rendszert, miközben a gazdaság csak igen szűk korlátok között képes közép és hosszú távú képzési szükségleteinek a meghatározására. Eközben a képzési rendszer saját érdekei szerint próbálja fenntartani a sokszor már valóban elavult képzési szerkezetet, amivel jelentős mértékben hozzájárul az ifjúsági munkanélküliség fenntartásához és újrateremtéséhez. A felnőttképzés területén is tapasztalhatjuk, hogy „a kínálat önálló életre kel”, ha a viszonyok ezt megengedik, mivel ez az érdeke. De a felnőttképzés esetében a konkrét piaci igények megjelenése értelemszerűen sokkal gyorsabban és közvetlenebbül megtörténhet.

A TÁRSADALMI ÉS A SZOCIÁLIS PARTNEREK SZEREPE

Míg a fejlettebb nyugat- és észak-európai országokban a szociális partnerek érdemi szerepet töltenek be a szakképzés modernizációjában, addig nálunk a szakszervezetek legitimitációja körüli viták elvonják a figyelmet a szakképzésben és felnőttképzésben betöltendő szerepük, küldetésük fontosságáról. Úgy tűnik, hogy az adott szakszervezetet képviselő szakértő tudományos vénájának erősségén múlik, hogy az illető szakszervezet milyen mélységben foglalkozik szakképzési és felnőttképzési kutatásokkal, tehát ez a szerepvállalás erősen esetleges.

A rendszerváltás után természetesen erősen a szociális partnerek befolyása, szerepvállalásuk jellege és súlya erősen megváltozott. Az EU csatlakozás különös jelentőséget adott megítélésüknek, hiszen a nemzeti fejlesztési tervek készítése során az érintettek minél szélesebb körét be kell vonni a társadalmi párbeszédbe, az érdekek ütközteté-

51 A kevés kivételhez tartozik Semjén András, Varga Júlia, Kertesi Gábor, Köllő János

sébe. A tanulmányozott források alapján arra jutottunk, hogy a társadalmi párbeszéd érdemi lebonyolítása sok helyen még akadozik.

Nem vitatva, hogy egy, a politikai kultúránktól távolabb eső cselekvési, részvételi műfajról van szó, meg kell jegyeznünk, hogy úgy tűnik, miszerint a szociális partnerek igen gyakran nem jelennek meg érdemben a tervezési folyamatban, illetve sok esetben csak papíron, vagy csak formálisan. A szóban forgó témában a hazai kutatások száma meglehetősen alacsony. Ezek alapján úgy látjuk, hogy általában igen gyenge a társadalmi egyeztetés, a partnerség elvének érvényesítése.

A REGIONÁLIS DIMENZIÓ

A regionális szempontok érvényesítése azért különösen fontos, mert számos esetben a regionális kutatások érzékenyebben reagálnak bizonyos jelenségekre, például a lokális tudás, a „tacit” (hallgatólagos, rejtett) tudás kérdésében. A regionális megközelítés alkalmazásával könnyebben érzékelhető a képzési feszültségek, a hiányok, a társadalmi egyenlőtlenségek, az esélykülönbségek. A régiók fejlesztési terveinek tanulmányozása ugyanakkor azt mutatja, hogy a felnőttképzés és az élethosszig tartó tanulás csak igen halványan szerepel a régiók fejlesztési terveiben.

A regionális és az ágazati tervezés kapcsolatának tanulmányozása az ágazati szemlélet hagyományos dominanciáját jelzi. A kistérségi tervezés eddigi tapasztalatainak és kudarcainak értékeléséből pedig arra kell következtetnünk, hogy hiányzik a kistérségekben a helyi szakértelem, a felnőttképzéssel kapcsolatos érdekeltég felismerése, a felemelkedésbe való bevonódás igénye, a „felhatalmazás”, az „empowerment” igénye és feltételrendszere. Mindezek a hiányok óriási feladatokat rónak a felnőttképzésre. Az előrelépéshez elsőként fel kell ismerni és fel kell tárni ezeket a tudásbeli fehér foltokat, utána pedig segíteni kell kibontakoztatni a felnőttképzés azon komplex funkcióját, amely más tudományokkal – például a regionális és a menedzsment-tudományokkal – szorosan együttműködve segíthet e hiányok pótlásában.

Irodalomjegyzék

- Adler Judit-Babusik Ferenc: A romákat foglalkoztató vállalkozások kutatása. (in: A roma népesség esélyei Magyarországon. Szerk: Babusik Ferenc, Budapest, 2002, Delphoi Consulting-Kávé Kiadó)
- Balázs Éva: Közoktatás és regionális fejlődés. 2005, Országos Közoktatási Intézet
- Balogh Andrásné: A tanárok és a gyakorlati oktatók, a trénerképzése (kihívások, programok), rész-összefoglaló az Összegző vizsgálat a hazai szak- és felnőttképzési kutatások és fejlesztések helyzetéről c. kutatáshoz 2007
- Benedek András - Szép Zsófia: Közvetett finanszírozási technikák a felnőttképzésben, Felnőttképzési Kutatási Füzetek, 2006/5, NFI

- Benedek András: Nemzetközi összehasonlító elemzés a szakképzési rendszerek állapotáról, működéséről és fejlesztéséről, 2007, NSZFI
- Benke Magdolna (szerk.): A vállalatok képzési rendszere (kézirat). 2001
- Benke Magdolna (szerk.): A képzés helye és szerepe a régiók fejlesztési terveiben. 2001, NSZI
- Benke Magdolna: A tanuló társadalom megvalósulásának kihívásai Magyarországon, előadás a Neveléstudományi konferencián. 2004
- Benke Magdolna: A regionális és az ágazati tervezés kapcsolata a hátrányos helyzetű térségekben, 2005, NFI, Felnőttképzési Kutatási Füzetek, 2005/4
- Benke Magdolna: A képzés és a humán erőforrás fejlesztés egyes regionális összefüggései. Előadás a Zsigmond Király Főiskola Gazdaság- és Vezetéstudományi Intézetének konferenciáján. 2007
- Benke Magda: Összegző vizsgálat a hazai szak- és felnőttképzési kutatások és fejlesztések helyzetéről. 2008, Felnőttképzés, 2008/4
- Benke Magda: A regionális szakképzési kutatások üzenete, 2008, Szakképzési Szemle, 2008/4
- Berde Cs.-Dajnoki K.-Juhász Cs. Kis- és középvállalkozások tulajdonosai és alkalmazottai képzését fejlesztő programok tapasztalatai; Felnőttképzési Kutatási Füzetek 2006/10, NFI
- Bükki, E.: Refernet report on the Reform of the vocational education and training system in Hungary. 2007
- Csapó Benő: Az előzetesen megszerzett tudás mérése és elismerése. Felnőttképzési Kutatási Füzetek 2005/16, NFI
- Csabina Zoltán-Szépvolgyi Ákos: A regionális és az ágazati tervezés kapcsolata a Közép-Dunántúli Régióban. Székesfehérvár, 2005
- Dávid János: A munkaerő-piaci igények és a szakképzési rendszer közelítése, Felnőttképzési Kutatási Füzetek, 2005/11, NFI,
- Erdei Gábor: Képzési és foglalkoztatási programok megvalósulása az Észak-alföldi Régió leghatárnyosabb kistérségében (a Fehérgyarmati kistérségben) a regionális, a megyei, és a kistérségi tervezési dokumentumok tükrében.
- Filó Csilla-Dr. Bajusz Klára: Kutatási jelentés a Dél-dunántúli Régió felnőttképzési és humán potenciájáról, különös tekintettel a Sellyei kistérségre. Pécs, 2005
- Forray R., Katalin-Híves, Tamás: A leszakadás regionális dimenziói Oktatókutató Intézet. 2003, Budapest
- Futó P.-Hanthy K.-Lányi P.-Mihály A.-Soltész A.: A szociális gazdaság jelene és jövője Magyarországon., Felnőttképzési Kutatási Füzetek, 2005/1, NFI
- Györgyi, Z.: (2004) A magyarországi felnőttképzés (összeállította Györgyi, Z.) Professzorok Háza Felsőoktatási Kutatóintézet
- Györgyi Z.-Tót É.-Fehérvári A.-Török B.-Kárpáti A.: Az egész életen át tartó tanulás lakossági csoportok megkérdezése alapján (In: „Közvélemény-kutatások az életen át tartó tanulásról”), Felnőttképzési Kutatási Füzetek, 2006/17, NFI
- Halmos Csaba: A felnőttképzésben résztvevők elhelyezkedése, különös tekintettel a hátrányos helyzetű rétegekre, régiókra, Felnőttképzési Kutatási Füzetek, 2005/3, NFI
- Henczi Lajos: A kompetenciamodell szakértői szemmel. Szakképzési Szemle, 2006/4
- Hideg Éva-Bartus Zsolt (szerk.): Regionális szakmai vizsgaközpont-hálózat létrehozhatósága Magyarországon. 2007, NSZFI

- Horváth Cz. János: „Tanterv, e-learning, atipikus tanulás, előzetesen megszerzett tudás beszámítása, moduláris tananyagfejlesztés, távoktatás, formális és informális tanulás”, rész-összefoglaló az Összegző vizsgálat a hazai szak- és felnőttképzési kutatások és fejlesztések helyzetéről c. kutatáshoz. 2007, NSZFI
- Hollósi Szabolcs: A regionális fejlesztési, a kistérség-fejlesztési, valamint az ágazati fejlesztési tervek elemzésének tapasztalatai a Vasvári kistérségben, Szombathely–Vasvár. 2005
- Illés Iván: Az ágazati és területi tervezésről, Budapest, 2005
- Kálmán Anikó: A felnőttoktatásban és képzésben alkalmazható kompetenciaelvű módszerek és azok alkalmazhatósága. Felnőttképzési Kutatási Füzetek, 2005. 13., NFI,
- Kalmár S.-Alpár Gy.-Keszi A.-Ábrahám-Bajsz B.-Szabó G.: Képzési programok bővíthetősége mikro-vállalkozásoknak. Felnőttképzési Kutatási Füzetek 2006/12, NFI
- Készség-és kompetenciafejlesztés és innovatív pedagógiák Magyarországon, részletes témaelemzés, Refernet Magyarország, 2007 (Dr. Köpeczi Bócz Tamás, Bükki Eszter, Vinczéné Fekete Lídia)
- Kis- és közép-vállalkozások tulajdonosai és alkalmazottai képzésének fejlesztésére indított (pályázati) programok, és képzési szolgáltatások elemzése, költség-számításokkal alátámasztott javaslat az igényeikhez, feltételekhez igazodó információ-szolgáltatási rendszerre, együttműködési projektekre és hálózatokra. Felnőttképzési Kutatási Füzetek, 2006/11, NFI
- Köpeczi Bócz Tamás: Kutatás a felnőttoktatás- és képzés nemzetközi cél- és feladatrendszerének változásáról a korszerű piacgazdaság, illetve a tanuló társadalom fejlődésének tükrében. Felnőttképzési Kutatási Füzetek, 2005/7, NFI
- Krisztián Béla: A szervezeti feladatrendszer-tudástranszfer összefüggései és a személyi karrierlehetősége. Humánpolitikai Szemle, 2004. 11.
- Laki, L.: Vállalatok és vállalkozások. Budapest, 2001, MTA, Politikatudományi Intézet
- Lengyel, B.: A tudásteremtés lokalitása. Hallgatólagos tudás és helyi transzfer (Tér és Társadalom, 2004/2)
- Lükő István Szakképzési rendszerek, struktúrák, kvalifikációk nemzetközi összehasonlító vizsgálata. Készült a Nemzetközi összehasonlító elemzés a szakképzési rendszerek állapotáról, működéséről és fejlesztéséről c. kutatás keretében (Kutatási témavezető Prof. Dr. Benedek András). 2007, NSZFI
- Makó Cs.: A tudásfelhasználás új formái, Educatio, 1997/Nyár
- Makó, Cs.-Simonyi, Á.: Szervezeti rugalmasság, új termelés-szervezési megoldások (in: Kővári, Gy. (szerk) A felzárkózás esélyei). 2003, MTA Közgazdaságtudományi Kutató Központ
- Mártonfi György-Tordai Péter: Az oktatás és a munkaerőpiac kapcsolódása, a Nemzeti Fejlesztési Terv II. előkészítését szolgáló, az oktatási szektor fejlesztési szükségleteiről szóló szakértői vita strukturált összefoglalója. Új Pedagógiai Szemle, 2005. április
- Dr. Mezei István- Osgyáni Gábor: A regionális fejlesztési, a kistérség-fejlesztési, valamint az ágazati fejlesztési tervek elemzésének tapasztalatai az Ózdi kistérségben. Miskolc, 2005
- Nagy László: A kompetencia alapú, moduláris szakképzési szerkezet, Szakképzési Szemle, 2005. 4.
- Németh Balázs: A tanuló régió, mint a regionális fejlesztés eszköze. Tudás és Menedzsment, 2006/1
- Németh J.-Németh K.-Mányoki Zs.-Szép Zs.: A szakképzési hozzájárulási rendszer és a felnőttképzési célú felhasználási lehetőségek. Felnőttképzési Kutatási Füzetek, 2006/4, NFI

- OKJ 2006. A kompetenciaalapú moduláris szakképzési szerkezet. Összeállította Modláné Görgényi Ildikó. Szerk. Papp Ágnes. Budapest: Nemzeti Szakképzési Intézet
- Nováky Erzsébet: Oktatási-szakképzési jövőalternatívák új szemléletben, Szakképzési Szemle, 2005. 3.
- Orosz Beáta: A regionális fejlesztési, a kistérség-fejlesztési, valamint az ágazati fejlesztési tervek elemzésének tapasztalatai a Szobi kistérségben. Budapest, 2005
- Velkey Gábor: A regionális fejlesztési, a kistérség-fejlesztési, valamint az ágazati fejlesztési tervek elemzésének tapasztalatai a Szeghalmi kistérségben. Békéscsaba, 2005
- Pásztor Miklós: A képzési helyettesítés rendszere és megvalósíthatósága Magyarországon. Felnttképzési Kutatási Füzetek, 2005/8, NFI
- Őry Mária: Hátrányos helyzetű csoportok helyzete a munkaerőpiacon. Felnttképzési Kutatási Füzetek, 2005/2, NFI
- Póla Péter: Gazdasági kamarák a globalizációban. Tér és Társadalom, 2006/3
- Rác Lajos: A tudástermelő vállalat munkaerőigénye. Előadás a Piac és Profit konferencián, 2002. szept. 11.
- Rechnitzer János-Csizmadia András-Grosz András: A magyar városhálózat tudásalapú megújító képessége az ezredfordulón. Tér és Társadalom, 2004/2
- Semjén András: Szakmastruktúra és szakmatartalom változások a gazdasági fejlődés tükrében. 2006, MKIK GVI
- Simonyi Á.: Munkaszervezetek és képzés, Educatio, 1997/ Nyár
- Szabóné Berki Éva: A gazdasági szerkezetváltásnak a szakképzés rendszerére gyakorolt hatása, a foglalkoztatási szint növelését segítő programok, a szakképesítések rendszere, az OKJ fejlesztése valamint a kompetenciafejlesztés, Rész-összefoglaló az Összegző vizsgálat a hazai szak-és felnttképzési kutatások és fejlesztések helyzetéről c. kutatáshoz; 2007, NSZFI
- Szép Zsófia: A szakképzés irányítása és finanszírozása az EU-ban, Nemzetközi összehasonlító elemzés az EU-ban. Kutatási füzetek, 2007
- Sz. Molnár Anna: Az idősebb felntt rétegek (45 év feletti) felnttképzési igényei és képzési lehetőségei. Felnttképzési Kutatási Füzetek 2005/15, NFI
- Sz. Tóth János: Európai kihívások–magyar lehetőségek. A felnttkori tanulás jövőképeinek körvonalai. Felnttképzési Kutatási Füzetek, 2006/17, NFI,
- Tót Éva: A munkavégzéshez kapcsolódó informális tanulás jellemzői, az így szerzett tudás feltárásának és hasznosításának lehetőségei. Munkaügyi Szemle, 2006/4
- Török Balázs: Felnttkori tanulás–célok és akadályok. In: Educatio, 2006/2
- Várhelyi Iván: Hátrányos helyzetű tanulói rétegek, speciális képzési célcsoportok (fogyatékosok, romák, idősek, nők stb.) tanulási esélyei, speciális képzési programjaik, Rész-összefoglaló az Összegző vizsgálat a hazai szak-és felnttképzési kutatások és fejlesztések helyzetéről c. kutatáshoz. 2007, NSZFI
- Weninger László: Az Európai Unióhoz való csatlakozás várható munkaügyi és foglalkoztatási hatásainak vizsgálata, különös tekintettel a képzési, felnttképzési szükségletek vizsgálatára. Felnttképzési Kutatási Füzetek, 2005/10, NFI
- Zachár László: Kihívások és megoldási lehetőségek a felnttképzésben. PhD értekezés, 2007